

ИНТЕГРАТИВНА СХЕМА НА НЯКОИ КЛЮЧОВИ ПОНЯТИЯ ОТ НАУКАТА ЗА СИГУРНОСТТА

Николай Слатински

INTEGRATIVE SCHEME OF SOME KEY CONCEPTS OF SECURITY SCIENCE

Nikolay Slatinski

Резюме: Разглеждат се някои групи понятия, заемащи важно място в съвременния етап на науката за сигурността при навлизането в Рисковото общество – „лебедите“ на Насим Талеб (допълнени от автора); дефинициите на Франк Найт за риск и неопределеност (също допълнени от автора); когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд; научните категории от релацията „ПРОЗа“ (предизвикателство-риск-опасност-заплаха). Насим Талеб разглежда събития тип „лебед“ – бели (чести и предвидими), сиви (редки и предвидими) и черни (редки и непредвидими). Към тях се добавят и т.нар. сребристи лебеди (редки и непредвидими), които много често се оказват главния фокус на вниманието и основното планиране на ресурсите. Според Франк Найт риск е измерима неопределеност, а неизмеримата неопределеност е неопределеност. Определеността в този смисъл е измеримата определеност. Остава да се характеризира неизмеримата определеност – това всъщност е несигурност. Доналд Ръмсфелд разглежда следните когнитивни величини – известните известни, известните неизвестни, неизвестните известни, неизвестните неизвестни. Ако систематизираме понятията предизвикателство, риск, опасност, заплаха по степен на: общност; неопределеност; зависимост от даден субект; обвързаност с несигурността; непосредственост на деструктивността; и време за противодействие; то тяхната релация (подредба) може да се предаде чрез акронима „ПРОЗа“. В анализа се показва, че всички тези понятия – „лебедите“ на Насим Талеб (допълнени от автора); дефинициите на Франк Найт за риск и неопределеност (също допълнени от автора); когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд; научните категории от релацията „ПРОЗа“ (предизвикателство-риск-опасност-заплаха), могат да бъдат обвързани в интегративна схема. Това всъщност е напълно естествено и логично, доколкото те участват ефективно в конструирането на същността, смисъла и съдържанието на базисната научна категория „Сигурност“.

Ключови думи: предизвикателство, риск, опасност, заплаха, неопределеност, сигурност, черен лебед, неизвестни неизвестни.

Abstract: Some groups of concepts occupying an important place in the modern stage of Security Science when entering the Risk Society are considered - "swans" by Nassim Taleb (supplemented by the author); Frank Knight's definitions of risk and uncertainty (also supplemented by the author); Donald Rumsfeld's cognitive quantities;

and the scientific categories of the "CReDiT" relation (challenge-risk-danger-threat). Nassim Taleb considers "swan" events - white (frequent and predictable), gray (rare and predictable) and black (rare and unpredictable). To them are added the so-called "silvery swans" (rare and unpredictable), which are often the main focus of attention and basic resource planning. According to Frank Knight, risk is measurable uncertainty, and unmeasurable uncertainty is uncertainty itself. Certainty in this sense is measurable certainty. It remains to characterize the unmeasurable certainty – this is actually insecurity. Donald Rumsfeld considers the following cognitive quantities - the known knowns, the known unknowns, the unknown knowns, the unknown unknowns. If we systematize the concepts challenge, risk, danger, threat by degree of: community; uncertainty; dependence on a given subject; binding with insecurity; immediacy of destructiveness; and time of countermeasures; then their relation (arrangement) can be transmitted through the acronym "CReDiT". The analysis shows that all these concepts - Nassim Taleb's "swans" (supplemented by the author), Frank Knight's definitions of risk and uncertainty (also supplemented by the author), Donald Rumsfeld's cognitive quantities and the scientific categories of the "CReDiT" relation (challenge-risk-danger-threat) can be tied to an integrative scheme. This is in fact completely natural and logical, as long as they all participate effectively in the construction of the essence, meaning and content of the basic scientific category "Security".

Keywords: challenge, risk, danger, threat, uncertainty, security, black swan, unknown unknowns.

1. „Лебедите“ на Насим Талеб¹.

Насим Талеб направи широко известно понятието „Черен лебед“. Съвременното Рисково общество е благодатно за, в него все по-често ще се натъкваме *на* и ще трябва да реагираме *при* феномени тип „Черен лебед“². По-разбираемо казано, „Черен лебед“ е събитие, което: (1) се случва изключително рядко; (2) случването му не следва от нормалната логика на процеса; и (3) ако се случи, ефектът от него е огромен.

Насим Талеб пояснява:

„В своя Трактат за човешката природа шотландският философ Дейвид Хюм поставя проблема, който днес вече е перифразиран от Джон Стюарт Мил³ като проблема с черния лебед, така: Никакъв брой наблюдения няма да бъде достатъчен, за да заключим, че всички лебеди са бели, но наблюдението и на един-единствен черен лебед ще бъде напълно достатъчно, за да обори такъв извод“⁴. [И:] „Преди откриването на Австралия населението на Стария свят било убедено, че *всички* лебеди са бели – неопровержимо вярване, на пръв поглед

¹ Насим Талеб (*Nassim Taleb*, 1960) – ливански и американски икономист.

² **Талеб**, Насим. Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009.

³ Дейвид Хюм (*David Hume*, 1711 – 1778) – шотландски икономист и философ. Джон Стюарт Мил (*John Stuart Mill*, 1806 – 1873) – английски философ и икономист.

⁴ **Талеб**, Насим: Надхитрени от случайността. Скритата роля на случайността в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, с. 172.

напълно емпирично доказано. Първият път, когато бил забелязан черен лебед ... илюстрира силно ограничената ни способност да се учим от наблюденията или опита си и крехкостта на нашето познание. Едно-единствено наблюдение може да компрометира валидността на общо твърдение, почиващо на хилядолетни потвърждения, когато са били виждани милиони бели лебеди. За това е нужна само една-единствена (и, както са ми разказвали, доста грозна) черна птица“⁵.

Навярно през 1843 г. Джон Стюарт Мил пръв използва понятието „черен лебед“:

„... има черни лебеди, независимо, че цивилизованите народи са живели на земята три хиляди години, без да ги срещнат“⁶.

И Карл Попър⁷ през 1959 г. използва понятието „черен лебед“:

„Също така, всеки безуспешен опит за намиране на червен или жълт лебед потвърждава и следните две теории, които противоречат една на друга при наличие на твърдението, че „съществува поне един лебед“: (i) „Всички лебеди са бели“ и (ii) „Всички лебеди са черни“⁸.

Приведената в началото синтезна дефиниция за „Черен лебед“ е изведена от схващането, което самият Насим Талеб дава за това понятие:

„Черен лебед“ е събитие, притежаващо следните три качества: (1) то е рязко отдалечена стойност, тъй като е разположено извън сферата на обичайните очаквания, понеже нищо в миналото не е било в състояние убедително да ни насочи към възможността то да се случи; (2) ефектът му е огромен; (3) въпреки статуса му на рязко отдалечена стойност, човешката ни природа ни принуждава да скалпваме обяснения за възникването на това събитие след факта и по този начин да го превръщаме в обяснимо и предвидимо⁹.

Нека добавим и следното разсъждение на Насим Талеб:

„Някои събития могат да са редки и значими, но донякъде предвидими... Те са „приблизителни черни лебеди“... Тези събития са редки, но очаквани. Наричам този особен род сиви лебеди Манделбротова случайност... Сивият лебед на Манделброт¹⁰ – черен лебед, чието съществуване можем да предположим в някаква степен – земетресение, бестселър на книжния пазар, срив на фондовата борса,

⁵ Талеб, Насим. Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, с. 13.

⁶ Mill, John Stuart. A System of Logic Ratiocinative and Inductive Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. BOOKS I – III. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1974, <https://libgen.pw/item/adv/5a1f04a43a044650f5022f73>, pp. 313 – 314.

⁷ Карл Попър (Karl Popper, 1902 – 1994) – британски философ от австрийски произход.

⁸ Popper, Karl. The Logic of Scientific Discovery. London, New York, Routledge, 2002, <https://libgen.pw/item/adv/5a1f047f3a044650f5fdbcbce>, p. 387.

⁹ Талеб, Насим. Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, 13 – 14.

¹⁰ Беноа Манделброт (Benoît Mandelbrot, 1924 – 2010) – френски математик.

но чиито свойства не сме в състояние да си представим напълно, нито да направим точни изчисления¹¹.

Според Насим Талеб, следователно, има следните видове (категории) „лебеди“:

- › Чести и предвидими, очаквани събития – „бели лебеди“.
- › Редки и (донякъде) предвидими, очаквани събития – „сиви лебеди“;
- › Редки и непредвидими, неочаквани събития – „черни лебеди“;

	предвидими събития	непредвидими събития
чести събития	бели лебеди	
редки събития	сиви лебеди	черни лебеди

Таблица 1. Видовете (категориите) „лебеди“ по Насим Талеб.

Както се вижда, в **Таблица 1**, една от клетките е празна. Засега е празна. Но аз съм убеден, че в природата няма място за такива празноти. Клетката е празна, само защото ние не сме се замисляли за нейното съдържание, но не защото не сме имали възможност да се натъкнем на подобно събитие (на подобен лебед), а защото не сме го забелязали, не сме му обърнали внимание, подценили сме го или е било маловажно и/или твърде рядко, за да влезе в обсега на нашия мисловен, понятиен и ценностен радар.

Време е да запълним празната клетка. За целта е нужно да си зададем въпроса:

Какви „лебеди“ са четвъртият тип събития – а именно чести и (донякъде) непредвидими, неочаквани?

И така, до този момент имаме чести и предвидими събития (бели лебеди); редки и предвидими събития (сиви лебеди); редки и непредвидими събития (черни лебеди).

Останаха само кои събития? Ами точно онези, които са чести и непредвидими!

Аз ще характеризирам тези събития като „сребристи лебеди“¹².

¹¹ **Талеб**, Насим. Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, с. 76, 435.

¹² „Сребристото – като цвят в косите – е символ на жизнения опит, на осъзнаването, че животът е пълен с неочаквани събития и се превръща в очакване на такива събития, които, са едновременно и непрекъснато случващи се, т.е. много чести, и в същото време – непредвидими, непредсказуеми. Среброто постепенно от по-белите тонове чрез потъмняване преминава към по-черните тонове, с което по някакъв странен начин свързва обичайното, стандартното и непредсказуемостта, непредвидимостта.“ (д-р Анелия Атипова)

Сега вече можем да продължим по-горе приведената класификация на Насим Талев за белите, сивите и черните лебеди, допълвайки я със следния ред:

› Чести и (донякъде) непредвидими, неочаквани събития – „сребристи лебеди“.

	предвидими събития	непредвидими събития
чести събития	бели лебеди	сребристи лебеди
редки събития	сиви лебеди	черни лебеди

Таблица 2. Допълнените „лебеди“ на Насим Талев.

Ето какво сподели с мен младият български учен д-р Ерол Буюклиев, успешно защитил се мой докторант и сега като главен асистент, мой колега във Военна академия (коментарът му е направен малко преди настъпването на пандемията от корона-вируса):

„Първото, което ми хрумва, когато мисля за чести и (донякъде) непредвидими, неочаквани събития – това са вирусите, които могат да разболеят моята дъщеричка в детската градина. Ние като родители сме в едно постоянно притеснено очакване тя да „прихване“ някой вирус и въобще не знаем колко дни, а може би дори и седмици, няма да посещава градината. А когато това се случи, освен всичките неизменни и неизбежни тревоги за здравето, се объркват, естествено, и всички наши планове. Тези вируси са точно такива събития! Те са чести. Сигурно е, че предстоят, че няма начин да ни се разминат и то няколко пъти. Но те са (донякъде) непредвидими, неочаквани. Не знаем (с други думи – никак не можем да прогнозираме) кои са техните щамове (вирусите еволюират непрекъснато), как ще се отрази боледуването на всички, колко време може да продължи не. Не знаем (не можем да прогнозираме) и тежестта на последиците за семейството – а те варират като престой вкъщи или в болница, усложнения от болестта, финансови загуби, служебни проблеми, нерви, напрегнатост на нашите отношения.“

Всъщност, ако се замислим, най-много тревоги и грижи ни доставят събитията, които са чести и непредвидими! Това рисково съчетание на честота на случването и на непредвидимост на случването поглъща голяма част от нашето внимание и ни въвлича в преразход на ресурси, а ние добре знаем, от личен и социален опит, че тревожността въздейства негативно и изтощаващо на психиката, а ресурсите винаги са ограничени...

В този смисъл, вероятно би могло с пълно основание да се каже, че – да, най-големите беди могат, естествено, да бъдат причинени от „черните лебеди“, които са едновременно редки и (донякъде)

непредвидими, неочаквани събития, но основният фокус на сканирането на ситуацията и главното планиране на ресурсите са свързани със „сребристите лебеди“, т.е. с честите и (донякъде) непредвидими, неочаквани събития.

2. Величините на Доналд Ръмсфелд¹³.

Доналд Ръмсфелд преди време предупреди, че в днешния много динамичен и толкова сложен свят ние трябва да разглеждаме и обмисляме четири типа когнитивни (свързани със знанието) величини (предизвикателства, рискове, опасности и заплахи)¹⁴:

- известните известни (*known knowns*) – които знаем, че знаем;
- известните неизвестни (*known unknowns*) – които знаем, че не знаем;
- неизвестните известни (*unknown knowns*) – които не знаем, че знаем;
- неизвестните неизвестни (*unknown unknowns*) – които не знаем, че не знаем.

Нито един от тези четири типа величини не бива да бъде подценяван, но особено труден за прогнозиране е четвъртият тип величини – неизвестните неизвестни (*unknown unknowns*). За тяхното „улавяне“, т.е. идентифициране, анализиране и оценяване, последвани от разработването и прилагането на стратегии и политики за въздействие (управляване) са нужни качествено нови, адекватни на съвременното модели и подходи.

Въпросът е, очевидно, в какъв род критични ситуации ще се оказваме:

- дали на *неизвестните неизвестни* – ситуации, когато „нашият образ за реалността престава да важи, но ние не го знаем“ и този тип ситуации Насим Талеб нарича „*платоновска* [от Платон] *гънка*“¹⁵;
- дали на *известните неизвестни* – ситуации, когато нашият образ за реалността престава да важи, но ние го знаем;
- дали на *неизвестните известни* – ситуации, когато нашият образ за реалността не престава да важи, но ние не го знаем;
- дали на *известните известни* – ситуации, когато нашият образ за реалността не престава да важи и ние го знаем.

Всъщност, последният тип ситуации вече все по-рядко ще се осъществяват.

Управлението на сигурността (лична, корпоративна, национална) в духа на споменатата теза на Доналд Ръмсфелд все повече е като

¹³ Доналд Ръмсфелд (*Donald Rumsfeld*, 1932) – бивш министър на отбраната на САЩ, най-младият на този пост, 1975 – 1977, както и най-възрастният на този пост, 2001 – 2006).

¹⁴ **Ikenberry**, John G. *America's imperial ambition*.//*Foreign Affairs*, 2002, Vol. 81, № 5, pp. 44 – 60, 50.

¹⁵ **Талеб**, Насим. *Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара*. С.: Инфодар, 2009, с. 53.

стрелба със завързани очи по движеща се мишена – *неизвестните неизвестни*. За да намалим неопределеността и да „понижим“ (да трансформираме) риска от неуправляем в управляем, ние трябва да се опитаем да превърнем *неизвестните неизвестни* (стреляне със завързани очи по движеща се мишена) или в *неизвестни известни* (стреляне със завързани очи по неподвижна мишена), или в *известни неизвестни* (стреляне с отвързани очи по движеща се мишена). Но повече няма или много и все по-рядко ще има ситуации на *известните известни* (стреляне с отвързани очи по неподвижна мишена), тези времена са завинаги отминали. Ще го кажа отново и отново: за да се справяме с тези качествено нови задачи и проблеми, трябва да развиваме и качествено нови умения и капацитет.

Нашият свят е взаимно обвързан и взаимно зависим. Вярвам категорично, че нищо в него не е случайно, само по себе си и само за себе си. В този смисъл и понятията (научните категории) са взаимно обвързани и взаимно зависими. Затова е толкова важно да бъдат прокарани линиите, които донякъде ги свързват, а отнякъде ги разграничават. Въпросът, който винаги ме е вълнувал е за **единството** и **пълнотата** на понятията в Науката за сигурността. Ето защо в последно време – почти като чувство за мисия в науката – аз непрекъснато се опитвам да интегрирам основните понятия, доколкото те са градивни елементи, тухлички, частици от едно несъмнено интегрирано и комплексно цяло, защото нашият свят е именно такъв – интегриран и комплексен.

В духа на тези мои разсъждения, нека сега се замислим върху общото между на „лебедите“ на Насим Талейб и величините на Доналд Ръмсфелд. Макар тези „лебеди“ и величини да не се припокриват напълно (а това по принцип не е възможно), в немалка степен между тях има нещо общо, което би могло да се формулира по следния начин:

- „*Белите лебеди*“ (чести и предвидими/очаквани събития) са сходни в немалка степен с *известните известни*.

- „*Черните лебеди*“ (редки и непредвидими/неочаквани събития) са сходни в немалка степен с *неизвестните неизвестни*.

- „*Сивите лебеди*“ (редки и предвидими/очаквани събития) са сходни в немалка степен с *известните неизвестни*.

- „*Сребристите лебеди*“ (чести и непредвидими/неочаквани събития) са сходни в немалка степен с *неизвестните известни*.

	известните (предвидими събития)	неизвестните (непредвидими събития)
известни (чести събития)	бели лебеди	сребристи лебеди
неизвестни (редки събития)	сиви лебеди	черни лебеди

Таблица 3. Връзка между допълнените лебеди по Насим Талеб и когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд.

3. Дефинициите на Франк Найт¹⁶.

Според знаменитото определение на Франк Найт, когато *неопределеността е измерима (measurable uncertainty)*, тя е риск, а когато *неопределеността е неизмерима (unmeasurable uncertainty)*, тя си остава *неопределеност, uncertainty*¹⁷. Или както пише Насим Талеб, когато вероятността може да се изчисли, тогава е риск; когато тя не може да се изчисли, е неопределеност¹⁸. Това прозорливо схващане на Франк Найт отдавна се е утвърдило в икономическата литература със статут на почти класическо разбиране.

Да се замислим над фундаменталното разделение на Франк Найт между *риска* като *измерима неопределеност* и *неопределеността* като *неизмерима неопределеност*, и над донякъде неочаквания, но оригинален негов поглед върху самата неопределеност.

Да тръгнем оттам, че при превода на български на *uncertainty* се използва като правило *несигурност*. Но това е несигурност в смисъла на неопределеност, на неяснота, т.е. като противоположното на *certainty*, а не на *security*. Точно така *certainty* най-често се превежда като *сигурност*, но сигурност в смисъла на определеност, на яснота, а не на фундаменталната (и сакрално взета присърце от мен) категория *сигурност*, т.е. *security*!

Следват някои преводи от английски на български език на *certainty* и *uncertainty*:

Certainty – 1. сигурност, увереност, убеденост; 2. сигурност, неминуемост, неизбежност; 3. сигурен/несъмнен факт; 4. сигурност, осигуреност, обезпеченост; 5. безспорност, неоспоримост, несъмненост; 6. достоверност¹⁹.

¹⁶ Франк Найт (*Frank Knight*, 1885 – 1972) – американски икономист.

¹⁷ **Knight**, Frank H. *Risk, Uncertainty and Profit*. New York: Augustus M. Kelley, Bookseller, 1964, http://mises.org/books/risk_uncertainty_profit_knight.pdf, p. 233.

¹⁸ **Талеб**, Насим. *Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара*. С.: Инфодар, 2009, с. 193.

¹⁹ <http://www.ezikov.com/translate/certainty>.

Uncertainty – 1. несигурност, неувереност; 2. съмнение, съмнителност; 3. непостоянство, променчивост, неустановеност²⁰.

Ще предложа сега мое допълване (развитие) на разсъжденията на Франк Найт.

Според Франк Найт *неопределеността* (*uncertainty*) се разделя на *измерима* (*risk*) и *неизмерима* (*неопределеност*).

А какво да кажем за *определеността* (*certainty*)? Ами тя също може да се раздели на *измерима* (*measurable*) и *неизмерима* (*unmeasurable*).

И както *неизмеримата неопределеност* (*unmeasurable uncertainty*) по Франк Найт е именно *неопределеност* (*uncertainty*), точно така и измеримата *определеност* (*measurable certainty*) е именно *определеност* (*certainty*).

Веднага възниква въпросът: А какво по-точно е *неизмеримата определеност* (*unmeasurable certainty*)? Моят отговор е, че това е *несигурност* в смисъл на *insecurity*.

С други думи, според мен, *определеността* (*certainty*) се разделя на *измерима* (*определеност*) и *неизмерима* (*несигурност*).

● По логиката на Франк Найт:

• Ако неопределеността не може да бъде измерена количествено, тя трябва да бъде разглеждана като *неопределеност*.

• Ако неопределеността може да бъде измерена количествено, тя трябва да бъде разглеждана като *риск*.

● По моята логика:

• Ако определеността не може да бъде измерена количествено, тя трябва да бъде разглеждана като *несигурност*.

• Ако определеността може да бъде измерена количествено, тя трябва да бъде разглеждана като *определеност*.

Пояснение:

Да предположим, че има затворена, непрозрачна урна с общо **100** топки – червени и черни.

• В единия случай нека на всеки **3** червени топки има по **1** черна, т.е. в урната има **75** червени топки и **25** черни топки.

На двама играчи им е казано, че в урната има червени и черни топки и те трябва да изтеглят по *една червена топка*.

Нека *първият играч знае* броя на топките от всеки цвят. Ситуацията, в която се намира този *играч* е на **риск** (т.е. *измерима неопределеност*) – вероятността да изтегли червена топка е **3/4**, а вероятността да изтегли черна топка е **1/4**.

Нека *вторият играч не знае* броя на топките от всеки цвят. Ситуацията, в която се намира този *играч* е на **неопределеност** (т.е.

²⁰ <http://www.ezikov.com/translate/uncertainty>.

неизмерима неопределеност) – той не може да изчисли вероятността да изтегли червена топка или вероятността да изтегли черна топка.

- Нека сега имаме друг случай, при който *всички топки са червени*.

И отново на двама играчи им е казано, че в урната има червени и черни топки и те трябва да изтеглят по **една червена топка**.

Нека *първият играч знае*, че всички топки са червени. Ситуацията, в която се намира този *играч* е на **определеност** (т.е. **измерима определеност**) – вероятността да изтегли червена топка е **1**, а вероятността да изтегли черна топка е **0**.

Нека *вторият играч не знае*, че всички топки са червени, а знае само, че всички топки са от един цвят. Ситуацията, в която се намира този *играч* е на **несигурност** (т.е. **неизмерима определеност**) – той ще изтегли червена топка, ако всички топки са червени, или черна топка, ако всички топки са черни.

В този пример можем да установим следните взаимовръзки – вж.

Таблица 4:

- **измеримост** (*measurable*) – *играчът* знае какво е съотношението на топките;
- **неизмеримост** (*unmeasurable*) – *играчът* не знае какво е съотношението на топките;
- **определеност** (*certainty*) – *наблюдателят* знае каква топка ще бъде изтеглена;
- **неопределеност** (*uncertainty*) – *наблюдателят* не знае каква топка ще бъде изтеглена.

	Играчът знае съотношението на топките – измеримост	Играчът не знае съотношението на топките – неизмеримост
Наблюдателят знае каква топка ще бъде изтеглена – определеност	определеност	несигурност
Наблюдателят не знае каква топка ще бъде изтеглена – неопределеност	риск	неопределеност

Таблица 4. Взаимовръзки между основните условия и понятия

Сега вече можем да приведем класификацията на понятията **определеност** (*certainty*) и **неопределеност** (*uncertainty*) по отношение на тяхната **измеримост** (*measurable*) и **неизмеримост** (*unmeasurable*) – вж. **Таблица 5:**

- **измерима определеност** (*measurable certainty*) – **определеност** (*certainty*).
- **неизмерима определеност** (*unmeasurable certainty*) – **несигурност** (*insecurity*).
- **измерима неопределеност** (*measurable uncertainty*) – **риск** (*risk*).
- **неизмерима неопределеност** (*unmeasurable uncertainty*) – **неопределеност** (*uncertainty*).

а)

	measurable	unmeasurable
certainty	certainty	insecurity
uncertainty	risk	uncertainty

б)

	измеримост	неизмеримост
определеност	определеност	несигурност
неопределеност	риск	неопределеност

Таблица 5. Допълнение на дефинициите на Франк Найт: а) на английски език; б) на български език. *Заб.* И в двете таблици най-долният ред е в съответствие с дефинициите на Франк Найт

4. Релацията Предизвикателство – Риск – Опасност–Заплаха²¹.

В разговорната реч, в експертните анализи и в научната литература, се използват произволно и най-вече като взаимнозаменими понятията „предизвикателство“, „риск“, „опасност“, „заплаха“. Към тях се добавят също и в почти същия контекст „проблем“, „трудност“, „критичен фактор“ и прочие понятия, употребявани, както дойде, като се започне от нещо, което може да бъде с много сериозен деструктивен потенциал и се стигне до нещо, което просто ни пречи да сме достатъчно щастливи или поне спокойни.

Важно е не само, че има езикова неяснота и размиваща същността употреба на ключови понятия, а това, че всяко от тези базисни понятия е свързано с различни стратегии и политики за противодействие, с различни модели и подходи за справяне с него или за минимизиране на последиците от материализирането на негативния заряд, който обозначеното с съответното понятие негативно въздействие съдържа в себе си.

Ако систематизираме понятията *предизвикателство*, *риск*, *опасност* и *заплаха* по степен на: общност; неопределеност;

²¹ Слатински, Николай. Сигурността – Животът на Мрежата. С.: Военно издателство, 2014, с. 201–205.

зависимост от даден субект; обвързаност с несигурността; непосредственост на деструктивността; и време за противодействие; то за по-лесното запомняне на подредбата на тези понятия съгласно така избраните критерии и за различаването им е удобно да се използва акронимът, с малка добавка „а“ (или „е“ и „i“) за благозвучност, „ПРОЗа“ (Предизвикателство – Риск – Опасност – Заплаха), съответно на английски „CreDiT“ (*Challenge – Risk – Danger – Threat*).

Понятие	Заплаха	Опасност	Риск	Предизвикателство
Какво се прави	Неутрализиране	Контролиране	Управление	Отговаряне
Кога се прави	своевременно	изпреварващо	на много ранен етап	в зародиш
Как се прави	справяне	пресичане	редуциране	предотвратяване
Срещу Какво	преки посегателства	негативни въздействия	вероятни сериозни вредни ефекти	потенциални разрушителни последици
Способности за	реагиране	превенция	ранно сигнализиране	прогнозиране
Чрез действие	реактивно	активно	проактивно	предвиждане

Таблица 6. Систематизиране на основните характеристики на релацията „ПРОЗа“ – 1

Да обобщим (вж. Таблица 6) свързаностите (зависимостите) в Релацията *Предизвикателство – Риск – Опасност – Заплаха* (т.е. „ПРОЗа“) по следния начин:

→ При **реагирането** нашето поведение и подходът ни към проблема са **реактивни**.

Ние действваме, когато има проблем. Би могло да се каже, че ние **реагираме** и сме **реактивни** спрямо това, което се е случило **вчера**.

→ При **превенцията** нашето поведение и подходът ни към проблема са **активни**.

Ние действваме, когато проблемът е малък, за да не му позволим да стане голям проблем. Би могло да се каже, че ние действваме **превантивно** и сме **активни** спрямо това, което се случва **днес**.

→ При **ранното сигнализиране** нашето поведение и подходът ни към проблема са **проактивни**.

Ние действваме, преди проблемът да се появи, защото, ако се появи, дори като малък проблем, той много бързо ще стане голям проблем. Би могло да се каже, че ние трябва да имаме умения (способности) за **ранно сигнализиране** и да сме **проактивни** спрямо това, което ще се случи **утре**.

→ При **прогнозирането** нашето поведение и подходът ни към проблема са насочени към **предвиждане**.

Ние действваме така, че да бъде абсолютно невъзможно, да не съществува и най-малката вероятност проблемът да възникне. Би могло да се каже, че ние трябва все повече да имаме умения (способности) за **прогнозиране** и трябва да **предвиждаме** това, което може да се случи **вдругиден**.

Понятие	Способности за	Поведение и подход към проблема	Действие	Спрямо какво
Заплаха	реагиране	реактивни	когато има проблем	това, което се е случило вчера
Опасност	превенция	активни	когато проблемът е малък, за да не се позволи да стане голям проблем	това, което се случва днес
Риск	ранно сигнализиране	проактивни	преди проблемът да се появи, защото, ако се появи дори като малък проблем, той много бързо ще стане голям проблем	това, което ще се случи утре
Предизвикателство	прогнозиране	предвиждане	така, че да бъде абсолютно невъзможно проблемът да възникне	това, което може да се случи вдругиден

Таблица 6. Систематизиране на основните характеристики на релацията „ПРОЗа“ – 2.

5. Обвързване на приведените базисни понятия²².

Остана само – като главна цел на усилията ни – да обвържем така въведените и пояснени дотук базисни понятия, а именно: „**лебедите**“

²² Слатински, Николай. Рискът – новото име на Сигурността. С.: Изток-Запад, 2019, стр. 292 и следв.

по Насим Талеб (с допълнените „сребристи лебеди“), **когнитивните величини** по Доналд Ръмсфелд, **допълнените дефиниции** на Франк Найт и **научните категории** от релацията „ПРОЗа“.

Можем с висока степен на достоверност да проведем систематизация, базирана на следните принадлежности към един и същи клас (т.е. относителни сходства):

Научни категории от релацията ПРОЗа	Допълнени дефиниции по Франк Найт	Когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд	Допълнени лебеди по Насим Талеб
Заплаха	Определеност	Известните известни	Бели лебеди
Опасност	Несигурност	Неизвестните известни	Сребристи лебеди
Риск	Риск	Известните неизвестни	Сиви лебеди
Предизвикателство	Неопределеност	Неизвестните неизвестни	Черни лебеди

Таблица 7. Връзка между научните категории от релацията ПРОЗа, допълнените дефиниции по Франк Найт, когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд и допълнените лебеди по Насим Талеб.

Приведеното обвързване на базисните понятия в **Таблица 7** е една нагледна и – не се съмнявам – убедителна илюстрация на следното мое принципно разсъждение.

В Науката за сигурността се пресичат, „борят“ се и си взаимодействат твърде много понятия – само в този мой текст вече говорихме за „лебедите“ на Насим Талеб, когнитивните величини по Доналд Ръмсфелд, дефинициите по Франк Найт и релацията „ПРОЗа“. А освен тях има още редица други понятия, стигащи до необозрим за съзнанието брой – да вземем например Трите вълни на сигурността²³, Четирите вида сигурност²⁴, Петте нива на сигурността²⁵. Това неизбежно води до объркване, понякога до оплитане, нерядко до повторение, а защо не и до противоречие. Ние в Науката за сигурността в една значителна степен приличаме на слепците от индийската притча, които опипват различни части от слона, обясняват всеки своето схващане за слона и не могат да сглобят общата картина – какво представлява този слон? Но макар и всеки да разказва за слона според

²³ Слатински, Николай. Рискът – новото име на Сигурността. С.: Изток-Запад, 2019, стр. 394 – 402.

²⁴ Пак там, стр. 380 – 385.

²⁵ Пак там, стр. 385 – 394.

това, което е докоснал – хобот, уши, бивни, крака..., слонът е един. Ние трябва да разкажем не частичната („хоботна“, „туловищна“ и т.н.) сигурност, а комплексната и интегративна „Сигурност“. Слонът „Сигурност“ не е нищо отделно – хобот, уши, бивни, туловище или крака, дори не е механичен сбор от тези свои части, той е комплексно, интегративно, синергетично и взаимнообвързано единно цяло!

Ако изредените тук понятия все пак участват ефективно в конструирането на същността, смисъла и съдържанието на научната категория „Сигурност“, те могат да бъдат, те трябва да станат интегративна част от обединяването, сглобяването и накрая в подреждането на пъзела „Сигурност“, за да се добие точната, правилната и вярната представа за слона „Сигурност“. Когато това от даден момент нататък се осъществи, всеки от нас вече ще може да се посвети в максималната дълбочина и в оптималната широта на изучаването на някоя отделна, избрана от него, специфична, конкретна част от слона. И тогава ние ще сме длъжни да изслушаме специалистите по хобоите или експертите по бивните. Единственото, което не бива да приемаме на вяра и да позволяваме, е тези специалисти, тези експерти да внушават в студентските аудитории и научните си разработки, че това, което те преподават и за което те пишат, **Е цялата Сигурност!** Че хобоите или бивните – това **Е Сигурността**, че само тях трябва да изучаваме и анализираме, а всичко останало е дан на поредна мода, която рано или късно ще мине, отмине и замине, че то е второстепенно и съмнително, че е привнесено от всякакви северноатлантически идеологеми или е реликт от някакви съветски догми.

Така че **Таблица 7**, според мен, е убедителна илюстрация, че разгледаните тук понятия не са всяко само за себе си, а наистина се вписват в едно консолидирано цяло, от което те са неотделима част и това цяло, в духа на казаното по-горе е именно слонът „Сигурност“. Не би могло да бъде другояче – ако нашите предположения, разсъждения и изводи са точни, ако сме намерили правилния подход към базисните измерения и аспекти на сигурността, ако избраният модел на деконструкция и после на конструкция на сигурността е верен, то анализиранияте ключови понятия естествено и логично ще се вплетат в обща, комплексна, взаимно свързваща и обвързваща ги **интегративна схема**.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Слатински, Николай. Рискът – новото име на Сигурността. С.: Изток-Запад, 2019, с. 292 и следв., 380 – 402.

2. **Слатински**, Николай. Сигурността – Животът на Мрежата. С.: Военно издателство, 2014, с. 201 – 205.
3. **Талеб**, Насим: Надхитрени от случайността. Скритата роля на случайността в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, с. 172.
4. **Талеб**, Насим. Черният лебед. Въздействието на слабо възможното в живота и на пазара. С.: Инфодар, 2009, с. 13 – 14, 53, 76, 193, 435.
5. **Ikenberry**, John G. America's imperial ambition.//Foreign Affairs, 2002, Vol. 81, № 5, pp. 44 – 60, 50.
6. **Knight**, Frank H. Risk, Uncertainty and Profit. New York: Augustus M. Kelley, Bookseller, 1964, http://mises.org/books/risk_uncertainty_profit_knight.pdf, p. 233.
7. **Mill**, John Stuart. A System of Logic Ratiocinative and Inductive Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. BOOKS I – III. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1974, <https://libgen.pw/item/adv/5a1f04a43a044650f5022f73>, pp. 313 – 314.
8. **Popper**, Karl. The Logic of Scientific Discovery. London, New York, Routledge, 2002, <https://libgen.pw/item/adv/5a1f047f3a044650f5fdbcbce>, p. 387.
9. <http://www.ezikov.com/translate/certainty>
10. <http://www.ezikov.com/translate/uncertainty>